

A babonák „leltárnoka“

Krupa András néprajzi kutató évek óta „leltározza“ a hagyományokban gazdag tiszántúli szlovák települések népszokásait és rítusait. Gyűjtőútja sok érdekes tapasztalattal járt. Fényt derített például arra, hogy Békcécsaba körzetében az emberi testrészek közül szinte valamennyinek hiedelmi szerepe van. Ebből a népközlősségből indultak el országjáró útjukra az olyan megfigyelések, hogyha viszkét a fül — eső lesz, ha zúg — hír érkezik, s a jóhírt az hallja, aki kitalálja, hogy melyik fül zúg. Azt a hiedelmet is innét eredeztetik, hogy a kinek az orra viszkét, azt bosszúság éri, az orr alatti viszkét pedig férfi jövőtelét jelzi. A bal szem viszkéte örömet, a jobbé bánatot hoz. Abban is hisznek, hogyha a falat szájukból véletlen kiesik, rég nem látott vendég kopogtat. Az öregék szerint aki foggal születik, okos lesz. A száraz tenyér esőt

hoz, a nedves szárazságot. A bal tenyér viszkéte pénzmagot sejtet, a jobbé kiadást.

A kutatás azt is felderítette, hogy szlovákjaink képzeletvilágában a magukkal hozott és itt talált hiedelmek ötvöződnek. A babonák az életfolyamatok valamennyi szakaszát átszövik, a születéstől a szerelmen át a halálig elkísérik a bennük hívőket. Tótkomlóson például a csecsemőt egyéves korig nem volt szabad megnyírni, mert nem lesz esze, s nem lehetett tükör elé állítani, mert nem nő ki a fogá.

A népi gyűjtés a szerelmi praktikák legravasabb módszereit is tetten érte. Az eladó lányok leggyakrabban gyógyfűvel „operáltak”: a kiszemelt legénynek borban áztatott ezerjófűvet adtak, amitől elkabulva, az csak a lány mellett akart maradni. Volt, amikor a pogácsába keverték a szerelemre tüzelő

elixirt. Az sem volt ritkaság, hogy a lány megölt egy fekete macskát, s annak agyát etette meg a legénnyel, hogy attól elvarázsolva, feleségül vegye. De a szerelmes legények is hasonlóan furfangosak voltak: először menve a lányhoz, a copfjából úgy vágtak le, hogy azt ne vegye észre, s ezzel magukhoz költötték.

A két nem közül a férfi jelentette a szerencsét, a nő a rossz jelképe volt. Ha hét-főn férfi jön először a házhoz, egész hétre szerencsét hoz, annak pedig, aki először nővel találkozott, vesztett ügve volt. Csabán elvált nőnek nem volt szabad utcára mennie. Nagyon félték a szemmel veréstől. A gyereket azzal védtek ellene, hogy egy-másfél éves koráig fordítva adták rá az inget. Egyes házakban a hazatérő apa kalapot borított rá, ugyancsak ezzel a céllal.

Oláh Béla

A várostervezés felelőssége

Az urbanisztikai bizottság tevékenységéről

A Szegedi Akadémiai Bizottság környezetvédelmi szakbizottságáról már jelent meg cikk lapunkban, s olvasóink akkor megismerkedhettek a városklíma és városbiológiai munkabizottság tevékenységével. Mit tesz értünk, városban lakóként az urbanisztikai munkabizottság? — ezt mutatjuk be ezúttal.

Milyen feladatok várnak az urbanisztikai munkabizottságra? — kérdeztem dr. Berencsi György professzortól, a bizottság elnökétől.

— Lényegében ugyanaz, mint a szakbizottság többi kutatócsoportjára: igyekszünk feltárni a Szegeden és Csongrád megyében tapasztalható jelenségeket és elvi állásfoglalásunk alapján javaslatot teszünk a gyakorlati szakembereknek.

Az urbanisztika majdhogynem divatos szóvá vált hazánkban is az elmúlt években.

— Valóban, mégsem árt talán meghatározni az urbanisztika jelentését. Tulajdonképpen ez a városfejlesztés elmélete és gyakorlata, olyan tudomány, amely az ember testi és szellemi „komfortját” és a mindenkori társadalom igényeit szolgálja. Helyesebb lenne tudományok csoportjának nevezni, hiszen mintegy száz különböző szakágazat ismeretanyaga ötvöződik össze benne.

Miért olyan aktuális az urbanisztika elmélete napjainkban?

— Már a gőzgép felfedezésétől érvényesül világtendenciaként az urbanizálódás, azaz a városiasodás. Azóta az emberiség egyre nagyobb hányada lakik városokban. Az ezredforduló táján a föld lakóinak többsége egészen nagyméretű településekben fog élni. Akkor is lesznek milliós nagyságrendű városok, metropolisok és tízmillión felüliek, megapolisok. Ilyen ma például Tokió.

Ma kisebb városokkal kapcsolatban is beszélünk a civilizációs ártalmakról. Jó lesz-e utódainknak, ha ilyen mammutvárosokban élnek?

— Egyelőre úgy látszik, hogy jó. Annak ellenére, hogy fenyeget bennünket a „biológiai pokolgép”, a civilizációs ártalmak réme.

Ezeknek annyi a realitásuk, hogy figyelmeztetnek bennünket: ha bizonyos káros paramétereket nem kapcsolunk ki idejében, a jövőben ártani fognak az embernek. Nem igaz, hogy előnytelegebb környezetbe kerülünk, amikor városalakókká válunk. Bizonyíték erre az, hogy az átlagéletkor az egész földön növekszik. Kevesebb gyermek hal meg, többen érnek meg magas életkort. Európában fél évszázad alatt 25 évvel hosszabbodott meg az emberi élet.

Mégis beszélhetünk olyan jelenségekről, amelyek nem kedveznek az ember egészségének, hiszen ezért olyan sürős környezetünk védelme.

— Természetesen. A levegőszennyezés, a zöldterületek csökkenése, a kemizálás, a mesterséges környezet nem kedvez az egészséges életnek. Amiért most aggodhatunk, az, hogy az átlagos életkor, nehegy rövidüljön mindezek hatására. Ha az időskori betegségeket le tudjuk küzdeni, és helyükbe nem lépnek a civilizációs ártalmak, akkor megvan a lehetőség, hogy néhány generációval később száz évnél hosszabb ideig éljenek az emberek. Nagyon fontos, hogy pozitív életérzéssel töltsék el ezeket az esztendőket utódaink, megkapják mindazt a testi, szellemi komfortot, amire szükségük van. Ez a jó közérzet és a hosszú élet egyik fontos feltétele.

A szegedi munkabizottság milyen módon tud mindehhez hozzájárulni?

— Első, júniusban rendezendő ankétunkon orvos és pszichológus professzorok értékes jelenségekre hívják fel azokat figyelmét, akikre a városfejlesztés gyakorlati felada-

ta vár. A pszichológus választ ad arra, miként befolyásolja a tanulók teljesítményét az, hogy az iskolaablakok a csöndes Tisza-partra néznek, vagy dűbörgő járművekkel tele forgalmas útvonalra. Hogyan hat a gyerekekre a közlekedés, az, hogy távol vagy közel laknak az iskolához. Elvonja-e figyelmüket a nagyváros sokszínű szórakozást ígérő kínálata? A társadalom-orvostan szakértője is hasznos tanácsokat ad, és ha elfogadjánk, sok mérgeledéstől mentenünk meg magunkat. Nem mindegy, tudjuk jól, milyen messze van lakásunktól az orvosi rendelő, egy orvosnak hány beteget kell ellátnia. Nem lehet közömbös az sem, milyen magasak a lakóházak a körzetben: ha több tízemeletes épület is van, figyelembe kell venni, hogy más az orvos és a betegek közlekedési rendje. Az orvos teljesítményét is befolyásolja, hogy liften vagy gyalog közlekedik. S nem árt odafigyelni az urbanizáció esetleges kriminológiai következményeire sem és a megelőzésre adott tanácsokra. Mert felmerést vezgetek arról is, miként befolyásolja a bűnözést a lakásellátás, az, hogy hányan laknak egy szobában, vannak-e még társbérletek stb.

Végeztül hádd tegyek még egy kérdést: van-e hid az Akadémiai székház és a gyakorlati megvalósulásért felelős emberek között?

— A munkabizottság főrumot képvisel. Bárki, a kinek tanácsra van szüksége, felkereshet bennünket. Sőt, ezt is szeretnénk, hiszen a környezetvédelem — és az előrelátó várostervezés — mozgalomná kell, hogy váljék, s ehhez — nem túlság — tömegek részvétele kell.

Chikán Ágnes

Könyvekről — sorokban

Ifjúságpolitika a megvalósítás útján. A Politikai Bizottság 1973. november 5-i ülésének anyagát tartalmazza a könyvecske. Elemzi, hogy az MSZMP KB 1970-ben hozott ifjúságpolitikai határozata nyomán milyen eredmények születtek. Célja, hogy a pártszervezeteket tájékoztassa az ifjúságpolitikai határozat végrehajtásának központi értékeléséről, segítséget nyújtson a helyi elemzésekhez. Átfogó képet ad a fiatalok élet- és munkakörülményeinek javulásáról, a szocialista brigádmozgalom erősödéséről, a fiatalok realitásos értéktételéről, a KISZ és a pártszervezetek célirányosabb nevelőmunkájáról, az iskolai nevelés hatékonyságáról. Az eszméi, politikai nevelés hiányosságainak okaiként említi, hogy nem kielégítő a KISZ pártirányítása, nem elég erős a KISZ politikai befolyása a tagságra. (Kossuth Kiadó.)

L. Ny. Tolsztoj: Háború és béke I—II. A 19. századi orosz és európai regényirodalom egyik legkiemelkedőbb alkotását 1863-tól 1869-ig írta Tolsztoj. Közeppontjában az 1812-es Napóleon-ellenes orosz honvédő háború áll. Ugyanakkor tizenöt év orosz — s részben európai — történelmét fogja át. A történelem- és vallásfilozófiával átitatott regényfolyamnak egyetlen főhőse az orosz nép. Az orosz népiség megtestesítője a halogató taktikával végülis a franciákon győzelmet arató Kutuzov, aki belsőleg olyan paraszti hőssel egyívású, mint Platon Karatajov. Marja hercegnő és Natasa Rosztova — Pierre és Andrej női tükörképei — a világirodalom legszebben megformált nőalakjai közül valók. (Európa Könyvkiadó.)

Berton: Aranyláz Alaszkában. Egy Cermack nevű aranyásó a Klondike folyó egyik mellékfolyócskája mentén 1896. június 16-án leverte jelzőkaróit, és az ősi bányásztorvényt betartva elhíresztelte, hogy kitűnő lelőhelyre bukkant. Ezzel kezdetét vette a minden eddigit felülmúló klondike-i aranyláz, amely a világtörténelem egyik legkülönösebb tömegmozgását idézte elő. Egy-két év alatt emberek tízezrei igyekeztek az ígért földje felé. A szerencsevadászok 1898-ban mintegy hatvanmillió dollárt költöttek uti-

költségre és aranyásó-felszerelésre, de az ugyanebben az évben kitermelt arany értéke nem haladta meg a tízmilliót. Berton bemutatja az aranybányászok hihetetlen nélkülözéseit, a meggazdagodás legfáradtságosabb és hiú remény táplálta vágyát. (Gondolat Kiadó.)

Apollinaire: A kubista festők. A mű egyike az elsőnek, amely a kubista festészettel foglalkozik, de megállapításai, értékelései a mai napig sem vesztek el érvényükből. Apollinaire barátja, harcostársa volt a mű „hőseinek”: Picassónak, Braguskának, Gris-nek és a többieknek. Ötletgazdag előadásmódja mindenki számára közel tudja hozni a nagy modern festőket, érthetővé, átláthatóvá teszi ezt a nehezen megközelíthető világot. A bevezetés és a jegyzetapparátus terjedelme messze meghaladja az alapműét. Ezek a mellékletek nagy szakismerettel tárgyalják a kubizmus esztétikai problémáit, alkotói-

nak további fejlődését, Apollinaire könyvének fogadtatását, jelentőségét. (Corvina kiadó.)

Jókai Mór: Szeretve mind a vérpadig. Az író hősei kalandorok, romantikus figurák. Ocskay László a császári hadseregben szolgált, de megszökött Itáliából és 1703-ban csatlakozott a kuruc szabadságharcához. Vakmerő portyáisaival nagy hírnevet szerzett, „Rákóczi mennyikővének” nevezték. 1708-ban, a trencsényi csata után mégis átlát a labancokhoz, s császári ezredessé nevezték ki. Az érsekújvári kuruc őrsg, Jávorka Ádám vezetésével elfogta, és a hadbírósg ítélete alapján lefejezték. A főhőst és a körte levő nőalakokat végletes érzelmek, túlszított szenvedélyek jellemzik. A romantika rekvizitumainak bőséges felhasználása ellenére is érezhető a regényből a Rákóczi szabadságharc különös világa, megismerhetők a kurucok nemes törekvései és a nép szenvedései. (Szépirodalmi Kiadó.)

Hegedűs András:

Móra Ferenc hétköznapijai

70. Móra, aki illúziótlanul nézte a magyar valóságot, 1927-ben felsikoltott: „Hol vegyem én ezt a drágakövet ebben a fájdalomországban, ahol sír, jajgat, panaszkodik, átkozódik minden marék föld, akár a koronázódómból veszem, akár a vályogvető putri oldaláról, akár a nagyváros határában markolom fel, akár a falu piacán.” Magyarország fájdalomország! — hangzott Móra szava a Kisfaludy Társaság fényes termében.

Móra állandóan járta az országot, előadó körutakat tett, többször fellépett a romániai, csehszlovákiai, jugoszláviai magyar városok közönsége előtt, de mindig idegenül mozgott az úri társaságban, azok körében, akik a hatalom képviselőiként hivatalból nyüzsgöttek körülötte, s azok között mozgott otthoniasan, akikkel egy hiten élt. Kiskunfélegyháza 1929. júniusában rendezte meg Móra díszpolgárrá avató ünnepélyét, írónk az ünnepi beszédben a Daru utcáról, gyermekkori emlékeiről szövege így érzékeltette

azt a nagy utat, amit megtett: „Régén, valamikor mint mezítábas toprongyos gyereket a városháza kapujából elkergetett Dobos bakter, s most díszpolgárságot nyújtanak felém. Ilyen csodák a magyar életben nemigen történnek, csak az Ezeregyéjszaka meséiben, ahol az álmokban vándorlegényekből kalifák lesznek.” 1932 decemberében avatta Mórát díszdoktorrá a szegedi Tudományegyetem, írónk díszdoktori beszédében így vallott: „Hiába van énnekem most fehér fejem, és hiába van rajtam foltatlan ruha, és hiába süt rám ilyen díszes környezet, én mégiscsak az a hajnalban megfoltozott ruhájú Fercsike vagyok...” 1933 januárjában a kiskunfélegyházi „Öreg diákok” kulturbizottsága megünnepelte a város szülöttjének díszdoktorrá avatását. Írónk ezt a hitet tette: „Nekem Félegyháza jelenti az apámat, az ő derűjét és az anyám simogató kezét, jelenti azt a hűséget, amely elkísér a sírig, mindent jelent nekem, amit én el akarok vinni az utolsó órák párnáira...” 1934. január 19-én a szegedi ipartestület vezetősége átnyújtotta a már nagybeteg írónak az ipartestület tiszteletbeli elnökevé történt megválasztásáról szóló díszoklevelet. Móra — húsz nappal halála előtt — a kitüntetést megköszönvén apja, a szücsök szolgálmestere örökösének nevezte magát: „Tulipánokat és rozmarinokat hímeztettem, csak ő drága tüvel, én olcsó tollal, és szolgálmestere voltam szegény nemzetemnek, hol apró örömeiket, hol apró szomorúságokat jelentgetve neki, de mindig olyan tisztá szívvel és becsületes szándékkal, mint az apám...”

S közben, a 20-as évek végén, a 30-as évek elején, amikor tollat vett a kezébe, s véreiről, parasztjairól írt, hangja élesen szatirikussá, hidegen elitélővé, keserűvé és nyerssé vált.

Nem csoda!

Mélyen a paraszti világban élt, a parasztság „negyedik rendjében”. Dózsa György egyenes leszármazottjai között: felesék, harmadosok, kápások, kubikosok, napszámból élő kétkezi munkások között. Az ásatások idején nemcsak velük dolgozott, többször velük együtt evett és halt. Nem ritka ünnepnapjaik idején figyelte meg őket, nem vasárnapjain vendégeként sétált és barátkozott velük. Móra közvetlenül „horzsolódott” a mindennapi élethez kubikgödörökben, szalmakazlak tövében, penésztől csurgó falú tanyaházban, falusi kocsmák pipafüstjében, műhelyekben. Sohasem felülről nézte a parasztságot, neki nem kellett kiutazni a tanyára, hogy megismerje a népet. Tudós allűrök nélkül szólt a parasztról. Tehette, mert „érdekelte fél” volt. „Parasztnak született, s ha sorsa úgy hozta is, hogy most kultúrpalotát igazgat, szívében halálos holtáig megmaradt parasztnak”.

1930-ban másfél hónap óta vállalta ásóval, csákánnyal a Tisza-partját, három-négy vármegyét összeköborolt, nyolc-tíz falu határában dolgozott együtt mindenféle nímestelenekkel, döbbedes élményben volt része. Találkozott emberekkel, akik korpan éltek, a korpát „csak úgy vízzel megkeverve szörpölték, mint a malacok”. Látott olyan rokkant férfit, aki szájából etette a csecsemőt: a férges szülvát és a kenyeret előbb megrágtá, „s három bütökös ujjá közé fogva betömökölte az emberbimbó kékeszínű szájába”. Ismert olyanokat, akik estéről maradt, hideg, hajába főtt krumpli, fröstököltek, mások sós-paprikás kenyeret ettek. Az egyik vasárnap a templom előtt kéregető koldusok „istenes beszélgetéseit” hallgatta végig. Megdöbött, amikor ez csapódott a fülébe: csak dögghalál jönne, mert akkor legalább halottmosogatónak kellene az ember!

(Folytatjuk.)